

UDK 1(38) Platon

Primljeno: 15. 05. 2018.

Izvorni naučni rad

Original scientific paper

Mirela Karahasanović

PLATONOVO POIMANJE PAIDEIE

Razumijevanje intelektualne povijesti modernog koncepta obrazovanja nepotpuno je ukoliko se izuzme Platonovo poimanje paideie. Jedinstveno državno obrazovanje, stupnjevit odgojno-obrazovni proces, selekcija građana putem obrazovanja prema određenoj profesiji, samo su neki od postulata prepoznatljivih i danas. U kontekstu antičke Grčke Platon se s pravom može nazvati reformatorom tradicionalne paideie. Ulogu reformatora paideie Platon izražava kroz ontološko zasnivanje obrazovanja, iz čega proizilazi i njegovo socijalno utemeljenje. Kako bi premostio jaz između političke moći i filozofskog znanja, Platon postulira zajednički politički i vaspitni cilj, objedinjen u moralnoj normi. Posljedica dekadencije obrazovanja izravno je povezana s dekadencijom politike. Prema tome, obrazovanje snosi teret političkog, ali i kulturnog života polisa. Predvođeno filozofskim znanjem ono je neka vrsta *ustava države*, ali i jedini put ka premošćavanju jaza između čovjekove egzistencije i njegove biti, ostvarene u njemu spoznatom svijetu besmrtnosti. Prema tome, socijalni kontekst obrazovanja nemoguće je u cijelosti razumjeti ukoliko gubi iz vida njegovo ontološko i logičko utemeljenje.

Ključne riječi: Platon, paideia, duša, um, država, pravednost, pojedinac

ŠTA JE PAIDEIA?

Istraživanje naravi i suštine ljudskog bivstvovanja usmjerenog prema životu u zajednici, svoju nezaobilaznu artikulaciju ima u Platonovom konceptu vaspitanja. Nastojeći da obuhvati iskustvo života paideia polazi od pitanja: kako živjeti? (*Rep.*352d, *Gorg.*492)¹, kakav čovjek treba biti? (*Gorg.* 488A), šta je cilj njegovog života? i kako ga postići? (*Gorg.* 488A), u suštini, kako biti sretan? Paideia podrazumijeva načina promišljanja načela i osnova čovjekovog života i djelanja, u konačnici, krajnje svrhe života, i kao takva je za Grke predstavljala specifičnu refleksiju o zakonomjernostima ljudskog života, njegovog oblikovanja i ispoljavanja. U užem smislu, paideia se odnosila na odgoj i obrazovanje, dok u svom širem značenju podrazumijeva stvaralaštvo i kulturu u cjelini. Štaviše paideia predstavlja širi pojmovni sadržaj i od standardnog grčkog poimanja kulture kao educiranja i oblikovanja ljudske duše (Burnyeat 1997:240). W. Jaeger u tom smislu konstatuje da se paideia ne može redukovati na civilizaciju, kulturu, tradiciju, obrazovanje ili književnost, jer svaki od navedenih aspekata biva ograničen na određeno područje, te, prema tome, ne može obuhvatiti sve ono što su Grci pod tim izrazom podrazumijevali, osim, ukoliko bi sve navedeno podrazumijevali kao paideiu uopće (Jaeger 1946: 5). Platon nastoji sačuvati širinu tog izraza, smatrajući pod paideiom ne samo umnu, odnosno mentalnu kulturu (*Rep.* 376d), njegovanje duhovnog, intelektualnog područja čovjekovog bića, već bitno i onog fiziološkog, kao dijela njegove prirode. Stoga se pored izraza *παίδεια* kod Platona uporedo javlja i izraz *τροφή*, pod kojim se podrazumijeva njegovanje, othranjivanje, fiziološki rast. U suštini, paideia podrazumijeva sve ono što utječe na formiranje ljudskog duha i karaktera u cjelini.

Za razliku od tradicionalne paideie koja se temeljila na praktičnoj i etičkoj naobrazbi, zanemarujući intelektualno obrazovanje (Robb 1994:185), Platon se

¹ Skraćenice korištene u tekstu:

1. Platon, *Zakoni, Nom.*
2. Platon, *Državnik, Pol.*
3. Platon, *Gorgija, Gorg.*
4. Platon, *Država, Rep.*
5. Platon, *Protagora, Prot.*
6. Platon, *Gozba, Symp.*
7. Platon, *Fedon, Phedr.*
8. Platon, *Eutidem, Euthyd.*
9. Platon, *Timaj, Tim.*
10. Aristotel, *Politika, Pol.*
11. Aristotel, *Nikomahova etika, EN.*
12. H. Diels, W. Kranz, *Predsokratovci fragmenti - DK*

usmjerava prema intelektualnom obrazovanju, ne izostavljajući pitanje kako na najbolji način uskladiti intelektualno i moralno iskustvo.² Iskustvo atinskog života, koje je pred sobom imao Platon je iskustvo različitih natjecanja u Atini,³ za koja je bila neophodna prije svega fizička priprema. Fizički trening pripremao je mlade Atinjane za atletska takmičenja koja su bila redovit sastavni dio helenskih religijskih festivala, dok je muzičko obrazovanje bilo usmjereno, između ostalog, na učenje Homerovih epova (ibid:185). Političke promjene u 5. stoljeću p. n. e. znatno su utjecale i na obrazovanje. Uključivanje građana u proces naobrazbe došlo je sa pojavom demokratije, koja je pored „masovnog“⁴ učešća u politici, podrazumijevala i „masovno“ obrazovanje. Bliskost političke i obrazovne sfere postojala je, dakle, još prije Platona. Platonova inovativnost nije bila isključivo u promišljanju najbolje države, već i obrazovne teorije, koja se nije reducirala na usvajanje ustaljenih i običajnosnih formi života, već u je podrazumijevala i čovjekovu intelektualnu i praktičnu angažiranost, kako u osmišljavanju vlastitog života, tako i u ophođenju sa zajednicom u cjelini.

Platon vaspitanje vidi kao *silu* koja čovjeka usmjerava ka vrlini. Ono je zakonomjernost ljudskog djelanja (*Prot.* 327d) kao sposobnost vođenja ispravnog života. Paideia u tom smislu dobija novu dimenziju koja podrazumijeva moralno iskustvo života u zajednici. Ideja dobra je središnja ideja paideie, kojom Platon nastoji da posreduje, ne samo čovjekovo socijalno iskustvo, već i njegove intelektualne težnje usmjerene ka poznavanju besmrtnog. Kako čovjek već rođenjem ostvaruje udio u besmrtnosti za kojom osjeća žudnju (*Nom.* 721c), on se mora pokoravati toj besmrtnoj prirodi u sebi, kako bi na uman način upravljao domaćinstvom i državom (*Nom.* 713e). U tom smislu, filozofija kao najviša intelektualna djelatnost ispoljava svoju svrhu u traženju onih vrijednosti koje su u službi krajnjeg cilja čovjekovog života, pa tako i obrazovanje biva utemeljeno na filozofskom znanju.

Paideja podrazumijeva traganje za općim principom umnosti, na osnovu kojeg je objašnjiva sva kompleksnost ljudskog života. Potragu za takvim principom započeo

² Za Grke razlika odgoja i obrazovanja koju baštini modernost, bila je nepoznanica. Moralni odgoj i intelektualno naučno obrazovanje obuhvatao je pojam paideie uopšte.

³ Pored mnoštva drugih natjecanja koja su se odigravala u Grčkoj najznačajnija su bila olimpijske igre. Smatra se da su nastale oko 776. godine p.n.ere, te da ih je prema nekim predanjima osnovao Zeus ili Heraklo. Učesnici olimpijskih takmičenja su radije umirali nego li odustajali od svojih zadataka, jer se vjerovalo da kroz takmičenja čovjek postaje blizak bogovima.

⁴ Izraz masovno ovdje je uzet tek ilustrativno, jer nije primjenjiv na period o kojem je riječ. Aristotel i Platon koriste izraz *mnozi* ili *gomila* kada žele da naglase učešće većine u političkoj ili nekoj drugoj djelatnosti. Taj izraz u svakom slučaju nije ekvivalent modernom izrazu masa jer isključuje mnoge katageorije stanovništva, poput žena, djece, robova i stranaca, onih koji ne praticanju u političkim odlukama, ili nekih uopće.

je još Heraklit, pretpostavljajući da, ukoliko u kosmosu vladaju određena pravila i principi, nužno je da i u ljudskim stvarima postoje pravila koja oblikuju život. O sponi između kosmičkih i ljudskih pravila Platon raspravlja kroz odnos inteligibilnog svijeta i svijeta zbiljnosti. Kosmičkim pravilima i pravilima ljudskog djelanja upravlja opći princip umnosti, koji nadilazi pojedinačnu ljudsku inteligenciju. Suštinska prednost učiteljskog staleža je u otkrivanju takvih pravila i ispravnom upućivanju u njihovu praktičku realizaciju. Prema tome, ako je ideja dobra svrha paideie, zadatak učitelja je ne samo uvid, već i otkrivanje načina na koji građanin polisa u njoj participira.

Utvrđivanjem općeg principa umnosti idejom dobra, putem čega čovjek dospijeva u područje božanskog, Platon je prevazišao sofističku pedagogiju koja uzima čovjeka kao uzor i mjerilo svega ostalog i koja nije tragala za jedinstvenim obrazovnim principom.⁵ Epistemološki relativizam, koji je u principijelnom pogledu oznaka sofističke paideie, odraz je i prilično neujednačene odgojne prakse, koja je onemogućavala jedinstveni pristup obrazovanju.⁶ Suprotstavljajući se sofističkoj paideii utemeljenoj na retorici, zatim dominaciji Homerove umjetničke paideje⁷, Platon je sebe vidio, kako Jaeger s pravom zapaža, u ulozi obnovitelja čitavog sistema grčke paideie (Jaeger 1991:346). Takvu ulogu Platon preuzima potaknut kulturnim konfliktima, u kojima vidi odsustvo smislenog cilja kojem bi bio upravljen ljudski život, iz čega, po njegovom mišljenju, proizilazi potreba za objedinjenjem područja paideie kroz moralno iskustvo života zasnovano na filozofskom znanju. To ne implicira da je Platon ponudio u potpunosti novu i od tradicionalnih poimanja nezavisnu teoriju. Platonova paideia podrazumijeva zapravo rehabilitaciju starog smisla paideie kao vaspitanja u običajnosnom duhu i za običajnosni duh (Perović

³ Ž. Kaluđerović primjećuje da sofističko uzimanje čovjeka kao mjerila svega vodi ka gubitku svakog mjerila uopće. Tome je prethodilo, kako Kaluđerović ističe, iskakanje iz kružnog običajnosnog toka pojedinca, oblikovanje individualnog djelatnog karaktera pomoću vlastitog rezonovanja, odbacujući vladajući sistem predstava. Produkovanjem iz sebe principa za ono što će ljudi smatrati pravednim i nepravednim za posljedicu je imalo gubljenje bilo kakvog mjerila (Kaluđerović 2015:182-183).

⁶ Ulogu sofista u oblikovanju atinskog života pogrešno je negativno kontekstualizirati. Njihova prvobitna težnja je, kako Vindelband navodi, djelimično bila i iz plemenitog poriva da pouče svoje sugrađane. Sofisti pripadaju antropološkom prosvjetiteljskom periodu, stoga su i sami prema Vindelbandu prosvjetitelji koji su istraživali unutrašnje djelatnosti čovjeka, njegove ideje i htjenja (Vindelband 2007: 54-56).

⁷ Iako je Homera smatrao božanskim pjesnikom (*Phed.* 95a), Platon kritikuje dominaciju Homera u atinskom obrazovanju. U dijalogu *Ion*, Sokrat razotkrivajući Ionovu nesposobnost da govori i o drugim pjesnicima, kako to o Homeru čini, Platon nastoji prikazati kao ograničenost obrazovanja koje se temelji na dominaciji Homerove umjetničke paideii. Sokrat zaključuje da Ion nemogućnošću da govori i o drugim pjesnicima nije vičan govoriti ni o Homeru. Suština Platonove kritike sastoji se u tome da se o pjesničkom umijeću može govoriti tek ukoliko ga se poima kao cjelovito, za šta je potrebno znanje i umjeće. Ne može se ocijeniti djelo nekog umjetnika ukoliko se izuzme umjetnost u cjelini. Prema tome Ion je neobrazovan jer ne poznaje bit, cjelinu pjesničkog umijeća, čija spoznaja legitimira spoznaju pojedinačnih umjetnika.

2004:34). Tradicionalna podjela obrazovanja na muzičko i gimnastičko za Platona je neupitno prihvatljiva. On sam priznaje da bi se teško pronašao neki drugi oblik podjele obrazovanja, nešto drugačije od onog što se tokom vremena ustalilo (*Rep.* 376e), pa bi prema tome bilo neophodno postojeći oblik vaspitanja revidirati i uskladiti sa novim pogledom na zbiljnost, zbog čega je potreban i određeni nivo naučnog znanja. Aritmetika, geometrija, astronomija i stereometrija, ne samo da omogućavaju teoretske i epistemološke uvide u određena pripadajuća im područja, već su bitno koncentrisane i na područje praktičkog.

Kombinujući atinski individualni sa spartanskim socijalnim aspektom obrazovanja, koji podrazumijeva pripremanje individue za život u državi (Barker 1947:122), Platon nastoji integrisati individualno i zajedničko, javno i privatno, ustanovljujući javni model obrazovanja o kojem prvenstveno brine država, što je predstavljalo novinu u helenskom svijetu, čime paideia pored moralnog iskustva života ulazi i političko iskustvo života.

OBRAZOVANJE KAO PRIMARNA FUNKCIJA DRŽAVE

Iako *Država* predstavlja možda i najznačajniju raspravu o socijalnom i metafizičkom aspektu vaspitanja, ne mogu se izuzeti i druga Platonova djela u kojima se eksplicitno ili implicitno govori o vaspitanju. U *Državi*, ali i *Zakonima*, ideja vaspitanja neodvojiva je od ideje države. Pravu svrhu državnog uređenja nije moguće prikazati jasno i potpuno ukoliko se izuzme pitanje vaspitanja (*Nom.* 642a, *Rep.* 424b). Platon kroz cijeli dijalog *Država*, posvećen pitanju razrade cilja i suštine vaspitanja, fokusirajući se na pitanje kakvo bi ono trebalo biti, izostavlja definiciju šta ono jeste. U *Zakonima* je dosta određeniji. Ne samo da je ponudio definiciju obrazovanja, već i način kako bi ono sa institucionalnog aspekta trebalo da funkcioniše u državi. Zakoni bi u tom smislu trebalo da budu završna riječ *Države*.

Iako obrazovanje obuhvata vaspitanje u svim onim vještinama za koje se ispostavlja da su odraz čovjekove prirode, ipak izražene sposobnosti u određenim djelatnostima poput trgovine, građevine i sl. ne znače nužno da je osoba koja takve vještine posjeduje i obrazovana (*Nom.* 643a-e). Ukoliko je vaspitanje usmjereno na sticanje bogatstva, na tjelesnu snagu, ili bilo kakvo praktično znanje koje ne uključuje razboritost i pravednost, nedostojno je imena obrazovanja (*Nom.* 644a). Obrazovanje se ne svodi samo na sticanje djelatnih kompetencija. Ono podrazumijeva sticanje vrline (*Nom.* 653b). Kao ispravno vođenje duše, stvara savršenog, pravičnog gra-

đanina, zbog čega predstavlja prvu od najviših vrijednosti (*Nom.* 644b) i odgovarajućih zapovijesti (*Rep.* 423d). Simbioza različito usmjerenih priroda u odnosu na odgovarajuće im sposobnosti, ostvariva je vrlinom koja nadilazi sposobnosti i obuhvata ljudski život u cjelini, a kako se praktičko ostvarenje vrline odvija obrazovanjem, utoliko je obrazovanje primarna i najznačajnija funkcija države. Povratno djelujući, obrazovanje bi trebalo putem stečene vrline učiniti državu valjanom.

Platonovu uvjerenost da je vaspitanje samodostatno sredstvo kojim će biti postignuto jedinstvo države i osjećaj zajedništva njenih građana Aristotel dovodi u pitanje. Aristotel smatra da vaspitanje jeste jedan od načina izgradnje zajednice, ali ne i dovoljan. Pored vaspitanja valjalo bi uključiti i običaje, ljubav prema mudrosti i zakone (*Pol.* 1263b3 5-40). Potreba da se vaspitnim, običajnim i zakonskim sredstvima usmjerava čovjekova priroda, proizilazi, prema Aristotelu, iz njene nesavršenosti. Ljudska priroda posjeduje dvojaka svojstva koja se običajima mogu mijenjati nabolje ili na gore (*Pol.* 1332b). Za Platona, različitost običaja, kao i različitost obrazovanja kojim su običaji oblikovani, rezultiraju drugačijim odnosom prema bogovima i prema samima sebi (*Nom.* 681b). U Zakonima običaji su temelj zakonodavstva (*Nom.* 681b-c) u skladu s kojim trebaju biti vaspitani građani. Prema tome, Platon u vaspitanju vidi mogućnost rekonstruiranja pogrešnih uvjerenja (običaja) i navika o lijepom i pravednom koje ljudi od djetinjstva kroz vaspitanje prihvataju (*Rep.* 538c). Država stoga snosi sav teret vaspitanja, jer od dobrog državnog uređenja ovisi sudbina i budućnost budućih generacija, pa i same zajednice u cjelini, o čemu Platon kaže (*Rep.* 424b):

„Ako državno uređenje jednom bude dobro utemeljeno, onda će sve ići i jačati kao u krugu, vaspitanje i obrazovanje, valjano izvođeni, formirat će dobre prirode; a ove valjane prirode⁸ će, sa svoje strane, biti u stanju da obrazovanjem formiraju generaciju još bolju od prethodne“.

Progres zajednice Platon vidi kao cirkularan tok razvoja od dobro utemeljenog državnog uređenja, preko obrazovne prakse, do dobro vaspitane ljudske prirode, koja se obnavlja zahvaljujući vaspitanju. Prema tome, opstanak i funkcionisanje valjane države u potpunosti se temelji na održavanju obrazovnog sistema.⁹ Degradiranje individue i zajednice je posljedica nemogućnosti obnove ljudske vrline. Čovjek ima

⁸ Pod valjanim prirodom Platon podrazumijeva vladare filozofe.

⁹ Poteškoća koja dodatno usložnjava problem: kako državu učiniti najboljim mjestom za život?, jeste, kako primjećuje K. Robb, izostanak bilo kakve institucionalne, ustavne odredbe koja bi regulisala ponašanje građana. Očigledno je, zaključuje Robb, da obrazovanje snosi sav teret ravnoteže zajednice (Robb 1994:139).

mogućnost da se, ukoliko je krenuo stranputicom, vrati na pravi put, u čemu glavnu ulogu ima obrazovanje kao ispravno upućivanje, čiji je cilj i svrha savršen građanin, koji je naučio, ne samo da se pokorava, već i da pravično upravlja (*Nom.* 644a). Prihvatajući Sokratov stav da čovjek griješi iz neznanja,¹⁰ Platon oslobađa pojedinca odgovornosti. Odgovornost za hrđavo postupanje treba prije tražiti kod roditelja nego kod potomstva, i prije kod vaspitača nego kod vaspitanika (*Tim.* 87b). Uzroci činjenja zla su: loše i nestručno obrazovanje i loše državno uređenje, a kako nijedno ni drugo ne zavise od pojedinca, individua ne može snositi odgovornost za loše prilagođavanje duše ambijentu života u kojem se zatekla. Pogrešan način vaspitanja čini besciljnim ljudski život, jer bez pravilnog vaspitanja čovjek se vraća u Had nesavršen i neuman (*Tim.* 44c). Platon kao da implicira da čovjek koji nije valjano vaspitavan, kao da nije ni živio. On nije ispunio svoju svrhu, da znanjem postane to što jeste, jer sve što je naučio, ukoliko nije prožeto umom je štetno.

Da bi opravdao vladavinu filozofa, Platon pod obrazovanjem podrazumijeva božiju zapovijest (*Rep.* 415b) upućenu vladarima, kako bi se na najbolji način brinuli o zajednici. Zakonodavac je prototip nastavnika (Jaeger 1971:17). On je, koliko čuvar zakona, ujedno i nadzornik vaspitanja (*Nom.* 811a). Tako je prvi i najvažniji zadatak vladara postavljanje vaspitača, koji bi trebao biti u svakom pogledu najbolji (*Nom.* 766a-b). Čovjek čini zlo, i kao domaćin i kao građanin, ako se ne obrazuje kod pravih ljudi (*Prot.* 357e). Zbog toga je služba vaspitača važnija od svih ostalih službi u državi (*Nom.* 765d, *Pol.* 310c-e, 311a-b-c, *Rep.* 415b). Državno reguliranje vaspitanja dovodi do prožimanja političke i obrazovne sfere, posljedica čega je identifikacija obrazovnog i političkog cilja.

I K. Popper tvrdi da Platon u svojoj koncepciji obrazovnog sistema nije podrazumijevao određeni individualistički cilj, koji bi bio neovisan od cilja države (Popper 1998).¹¹ Platon, smatra on, u obrazovanju vidi tek instrument za postizanje političkog cilja. Međutim, Platon filozofsko obrazovanje ne vidi u službi politike. Politika i filozofija bi trebale obrazovanjem postati jedno (*Rep.* 473d-e). Politika je

¹⁰ U Platonovim dijalozima mogu se pronaći mjesta na kojima se nepravедno djelanje povezuje sa neznanjem *Tim.* 86d, *Rep.* 589c, *Nom.* 731c. U *Timaju* 86d-e Platon tvrdi da niko nije zao svojom voljom. Čovjek takvim postaje zbog nestručnog vaspitanja i lošeg tjelesnog sklopa.

¹¹ Poput K. Popera koji u Platonovoj teoriji vaspitanja vidi čvrst mehanizam sprovedbe ideje „totalitarne države“, M. Polić na istom tragu Platonov koncept vaspitanja vidi u službi ideologije, koja je sprovodiva kroz čvrste mehanizme manipulacije i indoktrinacije, svodeći ukupnost čovjekovih stvaralačkih tendencija na jednu, a to je znanstveno projektiranje odgoja. Polić tvrdi da u Platonovoj „totalitarnoj“ državi za odgoj i nema mjesta (Polić 1993:48). Prema K. Eganu povezivanje Platonove vaspitne teorije sa totalitarnim sistemom, može biti samo jedno od tumačenja Platona. Egan smatra da postoji dovoljno razloga da su Platonove ideje i ideal vaspitanja koherentni sa modernim socijaldemokratskim vaspitnim idealima (Egan 2012:47)

znanost o dobrobiti ljudi, kojoj je pretpostavka filozofsko obrazovanje¹². Racjep između filozofije i politike uzrok je nesloge među ljudima, koja će trajati sve dok filozofi ne preuzmu političko upravljanje zajednicom. Put ostvarenja jedinstva politike i filozofije Platon vidi u vaspitanju. Najbolje vaspitani racionalni elemenat države, vladari, u sebi objedinjuju „tri uloge“; ulogu *filozofa, političara i odgajatelja*, koje ne dolaze međusobno u koliziju, jer su supsumirane u ulozi filozofa. Uspostavom vladavine filozofa ostvaruje se vladavina umnosti.

Budući da Platon državu vidi kao produkt uma, ljudi moraju biti vaspitavani, ne isključivo u znanju, već i u građanskoj akciji (Barker 1960:217). Prema tome, obrazovanje nije samo sebi svrha. Podjednako su štetni za državu oni koji nisu primili najbolje obrazovanje kao i oni koji su se posvetili isključivo obrazovanju bez namjere da ga odjelotvore. Neobrazovanima će nedostajati jedinstveni cilj, prema kojem bi se upravljali u ličnim i državnim poslovima, a obrazovani se neće angažovati u političkim stvarima (*Rep.* 519). Platon smatra da moć mišljenja treba biti korisna i upotrijebljiva (*Rep.* 519), jednako kao što može biti i beskorisna, ukoliko se usmjeri na pogrešan način. Nije dovoljno da čovjek posjeduje određena dobra, potrebno je da se njima služi (*Euthyd.* 280c). Platon zahtijeva praktičku angažovanost onih koji na uman način rezonuju o zbiljnosti, čime isključuje mogućnost da bi filozof mogao biti lišen obaveze političkog djelovanja. Filozofi su odgovorni za stanje u zajednici. One, koji se kroz vaspitanje u svakom pogledu pokažu najboljima, treba primorati da svjetlost svoje duše okrenu ka dobru, uzimajući ga kao uzor prema kojem bi obrazovali državu, građane, pa i same sebe (*Rep.* 540). Njihov zadatak je briga za cjelinu (polis), u kojoj *snaga* pravednosti objedinjuje sve pojedinačne dijelove čineći cjelinu pravednom.

Potreba za jedinstvom i valjanošću države ne implicira potpuno odsustvo brige za individualni karakter. Obrazovanje je ključno za razvoj pojedinca, koji će biti sposoban samostalno djelati bez pomoći drugih (*Rep.* 423d), ali uslove za njegov rast omogućava država, koja putem obrazovanja privodi građane onom zvanju koje im po prirodi najviše odgovara (*Rep.* 423d). Obrazovanje posreduje između države i pojedinca. Izuzimanje uloge države u razvoju pravednog pojedinca, prema Platonu, nije moguće, zbog čega javno obrazovanje prednjači u odnosu na privatno. Prednost javnog obrazovanja Platon u *Državniku* (294e, 295b) opravdava, između ostalog,

¹² Politika je u suštini zasnovana na filozofskoj spoznaji svijeta ideja iz koje, kako Hall zaključuje, političko umijeće crpi sadržaje koji su osnova moralnih i političkih standarda i modela pojedinačnog i građanskog života, koji će se sprovesti u postojećoj zajednici, čime bi zajednica i njezini građani postali pravedni. A kako isključivo filozofi poznaju svijet ideja, oni su i najpupćeniji u političku vještinu. Cijeli proces obrazovanja od početka se sastoji u aktualiziranju spoznaje ideje dobra u dušama onih koji za to posjeduju sposobnost (Hall 2004:43).

ekonomičnošću vremena. Ko bi mogao, pita se Platon, cijeli život posvetiti tome, da neprestano sjedi uz svakog pojedinca i tačno naređuje šta je to što mu odgovara (*Pol.* 295b)? Ipak ekonomičnost vremena nije suštinsko objašnjenje neophodnosti državnog obrazovanja. Ograničavanje obrazovanja na individu u onemogućava zajedničke nazore koji održavaju na okupu različite ćudi.¹³ Platon zagovara vaspitanje znanstveno utemeljeno na općim pravilima i principima. Ukoliko je dobro ono što odgovara većini, utoliko i odgovornost za loše postupanje pada na zajednicu. Platonovu potrebu za javnim vaspitanjem moguće je povezati i sa empirijskim uslovima života. Vaspitanje bi, smatra on, moglo doprinijeti integraciji atinskog društva podijeljenog između demokratskih i aristokratskih uvjerenja o najboljem načinu života. Stoga, za razliku od Sokratovog koncepta vaspitanja usmjerenog na individu u i njen personalni uspon, kao ishod uspješnog obrazovanja, Platon, proširuje interes sa individue na pitanje: kako obrazovanje može biti za sve individue ponaosob, a ipak ih spajati? (Scolnicov 1998:3). Ukoliko bi pojedinci, tvrdi Platon u *Gorgiji* 481C-D, imali zasebne iskustvene svjetove, bez veze sa svijetom iskustva svoje okoline, u tom slučaju ne bi mogli jedni drugima objasniti šta svaki pojedinačno osjeća. Sokratova smrt bila je poticaj Platonovom promišljanju o posljedicama koje pojedinačno individualno djelanje proizvodi, ukoliko kao takvo nije prepoznato od šire zajednice. U tom je smislu Platon nastojao objedinjavanjem obrazovnog principa preduprijeti rizik da filozof u najboljoj državi podijeli Sokratovu sudbinu. Pravičnost, tvrdi Platon, omogućuje ljudima da zajednički djeluju, ona je stoga u funkciji integracije individua, njihovog međusobnog razumijevanja i najdubljih međusobnih osjećaja, jer ideja dobra drži sve na okupu (*Phed.* 99b).

Sokratov princip važnosti upoznavanja sebe, Platon proširuje na princip "upoznati sebe u zajednici i kroz zajednicu", čime u središte vaspitanja postavlja problem individualnog i socijalnog konteksta vaspitanja, kako bi došao do najbolje organizacije života u polisu. Kako je čitava struktura i organizacija polisa utemeljena na 'strukturi duše', to se individua i njen odnos prema polisu razumijeva iz istog izvora. Međutim, vrednovanje individue za Grke je bilo limitirano i nije bilo u fokusu ozbiljne filozofske tematizacije (Panenberg 2003:84).¹⁴ Promišljanje i određivanje

¹³ Razliku između državnog i privatnog vaspitanja pojedinca, Aristotel u odnosu na Platona dosta određenije objašnjava. Nedvojbeno je da se pojedinac potpunije razvija privatnim vaspitanjem kada mu je pružena posebna njega, ali dodaje, da vaspitanje pojedinca ovisi o poznavanju opštih pravila, o onome šta je potrebno svima ili nekima (EN. 118b10-15).

¹⁴ Prema Panenbergu, Platonovo razumijevanje individue bilo je ograničeno ne samo zbog nenaglašavanja posebnih aspekata individualnog i ograničavanja na medijum opštosti, već bitno i u tome što duša ponovnim rođenjem nije više identična sa individuom i pojedinačnim živim bićem (Panenberg 2003:83-84).

opšteg, imalo je primat u odnosu na pojedinačne slučajeve. Orijehtacijom ka općenitosti Platon pojedinca razumijeva kao specifičan slučaj općeg. Samo oni koji u sebi pronalaze iskustvo općenitosti su u stanju da prevazilaze ograničenu individualnost. Povezivanje individue sa područjem objektivnog Platon rješava kroz vaspitanje kao rast duše (Backer 1947:128), koja stoji u središtu između čovjeka i objektivnog područja istine i dobra. Sudjelujući kako u božanskom tako i u propadljivom, duša je nositelj rascijepljenosti čovjekove egzistencije i njegove biti (Polić 1993:45). Reprekusije njene izloženosti vlastitim unutarnjim konfliktima vidljive su i u socijalnoj sferi.

Zagovaranjem jedinstva čovjeka i polisa, pojedinca i zajednice, Platon u propitivanju najboljeg načina života posredovanog ispravnim vaspitanjem polazi od čovjeka i njegove prirode. Tek upoznavanjem čovjekove prirode možemo znati šta je za nju dobro, pa tako sama priroda postaje ključ za razumijevanje zbiljnosti (Jaeger 1991:246). Zaokret ljudske prirode ka dobru postiže se obrazovanjem kao jedinom vještinom kojom čovjek može da se mijenja nabolje, ili na gore. Stoga s pravom Barker zaključuje da se obrazovanje kod Platona može shvatiti kao pokušaj da se dotakne izvor zla i reformiše pogrešan način života mijenjanjem cjelokupnog pogleda na život (Barker 1947:119). Promijenjena percepcija života ostvarena je zaokretom duše kao njegovog središta i pokretača prema ideji dobra. S tim u vezi je i neophodnost objašnjenja ljudskih karaktera, polazeći od diferenciranih oblika života prema duševnim osobinama (*Nom.* 803b), kako bi se odredilo putem kojih duševnih osobina čovjek može najljepše provesti život. Složenost i diferenciranost oblika života neodvojivi su od složene naravi strukture duše (razumni, srčani ili voljni i požudni dio¹⁵), koja je ujedno, u idealnom smislu, i struktura države. Psihološka realizacija strukture zajednice, ostvariva je kroz realizaciju ideje pravедnosti, čije se osnovno načelo sastoji u Platonovom stavu da svako radi onaj posao koji je svojstven njegovoj duši, zbog čega bi svaki stalež i svaki pojedinac trebao primiti ono obrazovanje koje

⁶ Manje-više uobičajena upotreba izraza *dio duše*, može izgledati prilično zbnunjujućom ukoliko se polazi od stanovišta da sve ono što posjeduje dijelove je propadljivo, pa prema tome bi bilo diskutabilno o prirodi duše kao vječne *supstancije* govoriti kao o zbiru dijelova, a ne kao cjelini. Koplston smatra da je sam Platon upotreb-
ljavao izraz dio (μέρος) u IV knjizi *Države* 444b, ali da takav termin treba ipak razumjeti metaforički, u smislu da se pod takvim izrazom ne podrazumijeva da je duša materijalna i rasprostrta. Platon upotrebljava i termin εἶδος, kojim želi naglasiti da ta tri dijela ipak podrazumijevaju oblike, funkcije ili načela djelovanja, a nikako dijelove u materijalnom smislu (Koplston 1991:243244). Za razliku od Koplstona, Guthrie daje dosta šire objašnjenje za ono šta većina teoretičara podrazumijeva pod dijelovima duše. Platon, kako ističe Guthrie, najčešće upotrebljava član sa odnosnom klauzulom (τὸ ᾧ λογίζεται, 439d) ili prilog (ono voljno) ili imenice γένη i εἶδη, rodovi ili vrste. μέρος, što obično znači dio a koristi se u 442b-c, međutim γένος je jedina imenica koja se pojavljuje u cjelovitom sažetku ovog učenja 443c-e. (Guthrie 2007:447-448)

će omogućiti obavljanje pripadajuće mu funkcije u državi, čime ni svrha učenja svakom od njih ne bi bila jednaka. Iako je nužno da filozof i ratnik izučavaju logistiku i aritmetiku, posljedice učenja će biti različite. Ratnik će, tvrdi Platon *Rep.* 525b:

„... morati da ih izučiti radi sređivanja svojih trupa, a filozof zato da bi izronio iz nastajanja i čvrsto se vezao za suštinu, inače on nikada ne bi postao vešt u mišljenju“.

Poznavanje logistike, potrebno je i za treći stalež, ali tek toliko koliko im koristi u kupovini i prodaji, čime je njena upotreba daleko od svrhe *olakšavanja* duši, izranjanja iz nastajanja, i usmjeravanja ka istini i suštini (*Rep.* 525c). Logistika je korisna radi saznanja, a ne radi trgovanja. Izučavanje geometrije, astronomije, aritmetike je priprema ka kretanju duše do kontemplacije (*Rep.* 532c). Neophodnost izučavanja tih nauka ne svodi se isključivo na njihovu propedeutičku ulogu ka dijalektici, koja ima privilegiju da dođe do odgovora na pitanje šta je svaka stvar po sebi (*Rep.* 533b). Nauke imaju i praktični cilj. Naučno izučavanje je višestruko korisno za državu jer pridonosi poznavanju meteorologije, zemljoradnje, pomorstva, ratovanja, trgovine... (*Rep.* 527d), ali je ono i u funkciji razumijevanja pravilne distribucije interesa građana (Barker 1947:203). Bez obzira na korisnost koju nauke imaju za život, njihovo izučavanje nije neophodno svakom pojedincu. Ono pada na one koji su prirodno usmjereni ka tome.

Nemogućnost istovremenog obavljanja više poslova dovodi u pitanje zamišljenu strukturu države, koja se odnosi na funkcije što ih obavljaju staleži, kao i na teoriju obrazovanja koja produkuje takvu strukturu. Kako Platon koncepciju najbolje države sagledava kroz *hijerarhiju* izvrsnosti ljudske prirode, to je razumljivo zašto se kritika Platonove obrazovne teorije usmjerava prema pitanju prirode i osobnosti pojedinca i države.¹⁶ Deweyova kritika Platonove teorije obrazovanja upravo u tome pronalazi

¹⁶ J. Dewey analizirajući Platonovu teoriju vaspitanja polazi od pitanja na koji način Platon razumijeva pojedinca. Dewey zaključuje da Platon ne samo da ne razumije osobnost pojedinca, već da je upitno i njegovo razumijevanje prirode i zajednice-države. Prema Deweyu, Platon u nerazumijevanju prirode pojedinca istog ograničava na određeni broj sposobnosti, te na taj način lišava ga svih ostalih djelatnosti koje bi on mogao da obavlja. Takvu zajednicu Dewey vidi kao nedemokratsku. Platonova zajednica, priznaje Dewey, jeste ona u kojoj se pozicija pojedinca ne ustanovljuje prema bogatstvu ili po rođenju, već prema sopstvenoj prirodi koja se otkriva u procesu obrazovanja. Međutim, Platon ne uviđa jedinstvenost pojedinca. Obrazovanje je reducirao na tri klase, i ne postoji mogućnost kombiniranja sposobnosti. Na taj način Platon onemogućava progresivnost i napredak koji je moguć zahvaljujući kombiniranja mnoštva sposobnosti pojedinca (Dewey 2001:93-96). J. M. Magrini smatra da je tretiranje Platonove koncepcije vaspitanja kao antikonstruktivističke i nerazvojne posljedica doktrinarnog čitanja Platona, prevashodno usmjerenog na epistemološke i metafizičke pretpostavke o prvim principima, apsolutnim idejama, kao najvišem cilju obrazovanja kojem bi svi trebalo da teže. Kritičari Platona tvrde da se prihvatanjem koncepta apsolutnih ideja onemogućava kretanje izvan tih ideja bez propitivanja i sumnje u njihovu apsolutnost, što je glavna primjedba kritike „staticizma“ u vaspitanju. Ovakva upitna klasifikacija smatra Magrini negira svaki potencijalni doprinos koji bi Platonova filozofija mogla donijeti

suštinske nedostatke. Dopuštanje raznovrsnih djelatnosti jednoj osobi ujedno je i dopuštanje više karaktera koji nužno dolaze u međusobni konflikt (Guthrie 2007:436). Sukob uloga bio bi neizbježan ukoliko je neko u isto vrijeme ljekar, učitelj i vojnik. Opredjeljenjem za određenu djelatnost individua izbjegava konflikt unutar vlastite duše, ali i socijalnog okruženja, tj. sukob unutar hijerarhije staleža. Tako ni obrazovanje nema za cilj separaciju staleža, u smislu striktno odvojenosti. Ono ima za cilj integraciju različito usmjerenih priroda, preveniranjem unutarnjeg razdora u duši, kako bi se zajednica očuvala od degeneracije. Priroda svakog staleža je sazdana na takav način da omogućava podjednak udio u sreći (*Rep.* 421c, 520a), prema tome, cilj države nije sreća jednog već svih staleža u zajednici (*Rep.* 420c). To je, naše je mišljenje, fundamentalni cilj Platonove koncepcije najboljeg života, koji nije moguće razumijeti bez djelotvornog udjela obrazovanja u ostvarivanju toga cilja. Činjenica da svaki čovjek teži sreći na različite načine, zbog čega se i uslovi za postizanje sreće razlikuju, za Platona ne predstavlja dilemu kako da objedini različito usmjerene težnje. Samo kroz načelo pravednosti, da svako čini ono što je svojstveno njegovoj prirodi, pa će zahvaljujući tome živjeti ne samo pravedno već i sretno. Platon sreću dovodi u odnos sa vrhovnim moralnim principom. Najbolji život je život u vrlini, čije je prakticiranje diktirano prirodnim sposobnostima, koje ujedno određuju šta čovjeka čini sretnim. To što filozof pronalazi sreću u unutrašnjosti bića, neovisno od vanjskih dobara koja su ključna za sreću drugih ljudi, ne implicira da je sretniji u odnosu na ostale, jer nisu svi ljudi u podjednakoj mjeri motivisani istim zadovoljstvima. Sretan čovjek se neće miješati u posao drugih, jer radeći ono što ga čini sretnim sva njegova motrenja i zadovoljstvo usmjereni su na tu ulogu (Barrow 2010).¹⁷ Zahvaljujući obrazovanju shvaćenom kao susretanje s vlastitom prirodom čovjek otkriva ono što ga čini sretnim, a obrazovanje postaje put promocije sreće i sladnosti zajednice.¹⁸

tna klasifikacija smatra Magrini negira svaki potencijalni doprinos koji bi Platonova filozofija mogla donijeti čitanjem ovoga filozofa u odnosu na interpretacijske paradigme obrazovnih istraživanja koje se tiču razumijevanja pomoću interpretativnog i deskriptivnog hermeneutičkog pristupa (Magrini 2018:24).

¹⁷ R. Barrow smatra da primjena Platonovih utilitarnih načela u obrazovanju počiva na tri osnovna principa: 1. Cilj obrazovanja je stvaranje društvenih i sretnih građana; 2. Sva djeca još od ranog doba trebala bi biti vaspitavana za usvajanje moralnih normi i standarda zajednice; 3. Preciznu prirodu obrazovanja kojem se dijete podvrgava u kasnijoj fazi, treba dizajnirati koliko je to moguće pozivajući se na njegove sposobnosti, zahtjeve i potrebe zajednice (Barrow 2010:136).

¹⁸ Iako odbacuje u značajnoj mjeri Platonova razmišljanja o državi, ipak postoji ono, možda i najznačajnije, koje K. Popper priznaje, a to je dobročinstvo i plementost Platonove namjere da građane učini sretnim. U tom zahtjevu Popper vidi odsustvo propagande i najjači Platonov motiv (Popper 1998:225).

METAFIZIČKI ASPEKT OBRAZOVANJA

Metafizički aspekt obrazovanja Platon razmatra u *VII* knjizi *Države*, usmjeravajući se na tri bitna pitanja: dualizam objektivnog i zbiljskog empirijskog područja, mogućnost njegovog prevladavanja putem obrazovanja, urođenu autonomnu sposobnost spoznaje, definisanu kao nezavisnu i neizvodivu iz područja empirije. Potreba za obrazovanjem usmjerena je ka spoznaji onoga što je najbolje za čovjeka, ka racionalnom uvidu u prepoznatljivo dobro, koje prihvata i kojim se vodi u skladu sa vlastitom prirodom. Racionalni uvid podrazumijeva stupnjevito napredovanje uma od empirijske datosti do inteligibilnog područja.¹⁹ Postupnost okretanja duše kao vještine nastave (Hegel 1970:176) je proces kretanja uma od najnižeg stupnja privida koji je ujedno i naudaljeniji naspram bivstva bića (Cipra 1999:143). Stoga, kod Platona, kako Hegel primjećuje, ne može biti govora o subjektivnom idealizmu temeljenom na shvatanju da sve saznanje, cijeli proces učenja, zavisi od unutrašnjih predstava koje dolaze iz subjekta: “Kao da čovjek ništa ne uči i ni u čemu ne zavisi od utjecaja spolja” (Hegel 1970:175).

K. Egan kod Platona prepoznaje četiri faze učenja, kao i preduvjete za prelazak iz jedne u drugu fazu. Prva je eikasia (eikon, eikos: slika, sličnost, prikaz, vjerovatnost) i ona se odnosi na posmatranje površinskog aspekta stvari, na ono što osjetila sugeriraju. Druga je pistis (uvjerenje), podrazumijeva prihvatanje dominantnih konvencionalnih uvjerenja o stvarima, koja nisu rezultat racionalno ugrađene pouke, već uvjeravanja i uslovljavanja. U trećoj fazi razmišljanja (dianoia) upoznaju se dijagrami, modeli, osobitno obrađeni u apstraktnim terminima, ali još uvijek nedovoljno precizno, jer su još uvijek objekti i apstraktne ideje kao njihovi korelati u nejasnom odnosu. Posljednja faza noesis podrazumijeva inteligenciju. To je ujedno i najviša faza u kojoj se um oslobađa dvosmislenosti koja je karakterizirala prethodnu fazu, i konačno dostiže do spoznaje ideja kao najsigurnije vrste znanja (Egan 2012: 30-32).

Možda i najsystematičniji prikaz progresivnog stupnjevitog napredovanja ka biću pronalazimo u *Gozbi* (XXVIII 210a-e). Spoznaja započinje upoznavanjem ljepote u tijelima, zatim ljepote duše, ljubavi prema naukama – carstvu misli, da bi konačno na četvrtom stupnju dosegla spoznaju ideje ljepote. Različitim stupnjevima

⁵ U *Fedonu* 73-75a Platon, definišući učenje kao sjećanje, objašnjava na koji način se konstituiše saznanje. Iako odlučujuću ulogu ima prisjećanje duše na ono što je već prethodno vidjela, ipak, za spoznaju je neophodan čulni poticaj. Spoznaja započinje osjetilnim uviđanjem sličnosti određenih predmeta: drvo, kamen, jabuka i sl., gdje nam se čini da su predmeti međusobno jednaki. Međutim, razumskim uviđanjem dolazimo do zaključka da, iako nam stvari izgledaju jednake, ipak postoji nešto što ih čini različitim, ono o sebi jednako odnosno ideja.

spoznaje odgovara i različita životna dob. Tako se filozofsko obrazovanje zadobija tek sa pedeset godina. Moglo bi se reći da je za njegovo sticanje potreban gotovo cijeli život. Sve vaspitanje prije toga je priprema ili uvod u filozofsko znanje. Za postupno oslobođenje duše od svijeta privida neophodno je podjednako učešće svih intelektualnih kapaciteta: od percepcije, uvjerenja, mišljenja do čiste inteligencije. Učešće spoznajnih sposobnosti čovjeka u tom procesu omogućava njegov svestrani intelektualni razvoj. Sama spoznaja je posljedica tog razvoja. Spoznaja općenitosti uporedo se razvija sa samospoznajom koja je aspekt cjeline, jer izvrsnost se nalazi u cjelini, a ne u dijelovima (Barrow 2010:38). Tako opet svjedočimao da je bit obrazovanja neodvojiva je od biti čovjeka. Najveću sposobnost pojmovnog razumijevanja općenitosti posjeduje umni učiteljski stalež (Vindelband 2007:97), kojem je povjerena javna briga za čovjeka. Samo je taj stalež u mogućnosti da putem dijalektičkog uvida, ide zajedno sa istinom ka samom biću, posmatrajući stvari u njihovoj povezanosti.

Dajući najboljima mogućnost da upravljaju zajednicom, Platon je prihvatio Heraklitovo stanovište da je jedan koliko deset hiljda, ako je najbolji (DK 22B49), čime isključuje podjednaku mogućnost svima ka napredovanju do uvida u istinski *bivstveni idealitet*. Oni koji nisu prirodno predisponirani ka spoznaji najviših stvari i kada bi se obučavali u saznanju prirode bića, ne bi bili u prilici da stiču iskustvo i zadovoljstvo o tome, čak i kada bi to vatreno željeli. Riječju, ne bi dospijevali do zadovoljstva koje proizilazi iz znanja onoga što je po sebi istinito (*Rep.* 582b). U tome se sastoji Platonova potreba za pravljenjem oštre razlike između onih koji trebaju obavljati važne poslove i onih koji su prošli tek kroz neznatno obrazovanje (*Nom.* 735a, 751a). Staležu valadara pripadaju oni u kojima su objedinjene takve osobine, a koje se rijetko susreću kod ljudi. One, potaknute vaspitanjem, omogućavaju i progresivni rast duše ka području čiste inteligencije. Prirodna obdarenost bez vaspitanja ne stvara savršenog vladara.²⁰ Vaspitanje podstiče razvijanje i usmjeravanje najljepših prirodnih osobina, tako što dušu vodi prema istini lišavajući je iskušenja nepravde, ružnoće i nesrazmjera.

Izdvajanje načina naobrazbe vladara filozofa, te izuzimanje svih ljudi od obrazovanja (Szlezak 2000:20), čini Platonovu teoriju limitirajućom. Takvo ograničavanje sadrži dublji filozofski smisao. Filozofsko saznanje je najviši oblik spoznaje. Prema tome, isključivo oni koji su sposobni da filozofski promišljaju zbiljnost su filozofi. Drugi mogući motiv je suprotstavljanje sofističkoj praksi koja je doprinijela *oma-*

²⁰ Da prirodna obdarenost nije dovoljan uslov za savršeno ispoljavanje određenog umijeća potvrđuje Platonov primjer iz dijaloga *Fedar*; gdje Sokrat tvrdi da Fedar ne može računati isključivo na prirodnu obdarenost kako bi postao savršen takmičar u retorici, bez učenja i vježbanja (*Phaedr.* 269d).

sovljavanju obrazovanja, bez obzira na mogućnosti individue. Za Platona filozofija nije stvar *mase*; prema tome, *masovno* filozofsko obrazovanje nije moguće. Ljubav prema pojmovnom razumijevanju zbiljnosti i ljubav prema zanatu su dvije različite žudnje. To su dvije različite vrste ljubavi, dvije različite težnje ljudske prirode. Suprotstavljanje prirodnom toku stvari proizvodi posljedice koje dijele svi članovi zajednice. Takvo suprotstavljanje Platon pronalazi upravo u političkoj praksi koja, prkoseći zakonima ljudske prirode udaljava čovjeka od njegove vlastite suštine, podstičući stalne sukobe unutar i izvan zajednice.

ZAKLJUČAK

Platonovo poimanje paideie razvija se kroz istraživanje ljudske prirode i traženje najboljeg načina organizacije života individue i života zajednice, kao i pitanja ljudske sudbine i života nakon smrti. Prema tome, središnja ideja paideie je moralna briga, briga za individualnu dušu, za dušu zajednice, uopće za život prije i nakon smrti. Ta briga ogleda se u posredovanju obrazovanja između pojedinca i zajednice, između čovjeka i njegove biti, između političke organizacije života i filozofskog znanja. Sav teret ljudske biti i socijalnog ospoljavanja života snosi obrazovanje. Zahvaljujući Platonovim naporima usmjerenim ka reformiranju tradicionalne paideie, obrazovanje postaje ozbiljna filozofska tema. Platonova teorija nesumnjivo je ostavila historijski trag koji baštini i moderni čovjek. Ona je, kako Jaeger zaključuje, bila revolucionarna: po tome što je iz nje "... izrasla poznata ambicija moderne države da autoritativno reguliše vaspitanje svojih građana, koje se od vremena prosvjetiteljstva i apsolutizma nije odrekla nijedna država, bez obzira na svoje ustavno ustrojstvo" (Jaeger 1991:334-335). Platonov koncept vaspitanja moguće je rezimirati u nekoliko tačaka:

- a. jedinstveno državno obrazovanje;
- b. jedinstveni obrazovni princip izražen u moralnoj normi;
- c. sistematski koncept vaspitanja izražen kroz stupnjevit odgojno-obrazovni proces
- d. selekcija građana putem obrazovanja prema određenoj profesiji;
- e. cjeloživotno obrazovanje

LITERATURA

1. Aristotel (1988), *Nikomahova etika*, Globus, Zagreb
2. Aristotel (1988), *Politika*, Globus - Sveučilišna naklada Liber, Zagreb
3. Barker, Ernest (1947), *The Political Thought of Plato and Aristotle*, Dover Publications, INC, New York
4. Barker, Ernest (1960), *Greek Political Theory Plato and His Predecessors*, University Paperbacks, Methuen- London, Barnes & Noble, New York
5. Barrow, Robin (2010), *Plato, Utilitarianism and Education*, Routledge
6. Burnyeat, Myles Frederic (1997), *Culture and society in Plato's Republic*, Harvard University
7. Cipra, Marijan (1999), *Metamorfoze metafizike*, Matica Hrvatska, Zagreb.
8. Dewey, John (2001), *Democracy and Education*, The Pennsylvania State University
9. Dils, Herman (1983), *Predsokratovci, Fragmenti I*, Naprijed, Zagreb; njem. izd., H. Diels, W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker I*, Weidmann 1985
10. Egan, Kieran (2012), *Education and Psychology - Plato, Piaget and Scientific Psychology*, Routledge
11. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1970), *Istorija filozofija II*, Kultura, Beograd
12. Guthrie, William Keith Chambers (2007), *Povijest Grčke filozofije IV*, Naklada Jurčić, Zagreb
13. Hall, Robert W. (2004), *Political Thinkers volume IX Plato*, Routledge, Taylor&Francis Group, New York, London
14. Jaeger, Werner (1947), *Paideia: Ideals of Greek Culture*, Basil Blackwell, Oxford
15. Jaeger, Werner (1971), *Paideia, The ideals of Greek Culture III*, Oxford University Press, New York
16. Jeger.Verener (1991), *Paideia, Oblikovanje grčkog čoveka*, Prosveta, Novi Sad
17. Kaluđerović, Željko (2015), *Dike i Dikaiosyne*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka „Sv. Kliment Oxfordski“, Skopje
18. Koplston. Frederik (1991), *Istorija filozofije, Grčka i Rim*, BIGZ, Beograd
19. Magrini, James M. (2018), *Plato's Socrates, Philosophy and Education*, Springer International Publishing
20. Panenberg, Volfhart (2003), *Teologija i filozofija, Njihov odnos u svetlosti njihove zajedničke istorije*, ΠΛΑΤΩ, Beograd

21. Perović, Milenko A. (2004), *Praktička filozofija*, Odsek za filozofiju, Filozofski fakultet Novi Sad
22. Platon (1982), *Dijalozi*, Grafos, Beograd
23. Platon (1988), *Timaj*, NIRO Mladost, Beograd
24. Platon (1990), *Država*, BIGZ, Beograd
25. Platon (1990), *Zakoni-Epinomis*, BIGZ, Beograd
26. Platon (1996), *Fedon*, Naklada Jurčić, Zagreb
27. Platon (1998), *Ion, Lahet, Meneksen*, Biblioteka Scopus, Zagreb
28. Platon (2000), *Državnik*, Plato, Beograd
29. Platon (2008), *Gozba ili o ljubavi*, Dereta, Beograd
30. Platon, (1968), *Protagora, Gorgija*, Kultura, Beograd
31. Platon, (2002), *Iljon, Gozba, Fedar, Odbrana Sokratova, Kriton, Fedon*, Dereta, Beograd
32. Popper, Karl (1998), *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji, tom I - čar Platona*, Pravni centar fond Otvoreno društvo BiH, Sarajevo
33. Polić, Milan (1993), *K filozofiji odgoja*, Institut za pedagojska istraživanja, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
34. Robb, Kevin (1994) *Literacy and Paideia in Ancient Greece*, New York, Oxford Univeristy Press
35. Scolnicov, Samuel (1988), *Plato's Metaphysics of Education*, Routledge London and New York
36. Szlezak, Thomas Alexander (2000), *Kako čitati Platona*, Naklada Jesenski&Turk, Zagreb
37. Windelband, Wilhelm (2007), *Istorija filozofije*, BOOK&MARSO, Beograd

PLATO'S CONCEPT OF PAIDEIA

Summary

Understanding the intellectual history of the modern concept of education is incomplete if Plato's perception of the paideia is excluded. Unified state education, a unique educational principle, a step-by-step educational process, the selection of citizens through education towards a certain profession are just some of the consequences which could be recognized even today. In terms of Ancient Greece, Plato can be called the reformer of traditional paideia. The role of the traditional paediatrician Plato is expressed through the ontological foundations of education, which also gives the rise to his social foundation. In order to bridge the gap between political power and philosophical knowledge, Plato postulates a common political and educational goal, which are united in a moral norm. The consequence of the decadence of education is also the consequence of the decadence of politics. According to this, education is born by all the burden of political as well as cultural life of the policy. Led by philosophical knowledge, it is a kind of *constitution of the state*, but also the only way to bridge the gap between human existence and its essence, realized in it and, therefore, realized to the world of immortality. Therefore, the social context of education is impossible to fully understand if its ontological and logical foundation is excluded.

Key words: Plato, paideia, soul, mind, state, justice, individual

Adresa autora

Authors' address

Mirela Karahasanović

Filozofski fakultet u Tuzli

mirela.2205@hotmail.com